

LA CIÈNCIA, LA FILOSOFIA I LA INTEL·LIGÈNCIA CONTRA EL RACISME

Per Vicent Gozávez (Departament de Teoria de l'Educació, Universitat de València)

Què és l'ésser humà?

Aquesta és la pregunta inicial, original i per tant fonamental en la qüestió que ara ens ocupa, és a dir, el **racisme**: també les discriminacions i prejudicis a ell vinculats. Saber si el racisme es pot defensar amb arguments més o menys sòlids suposa donar una valuosa informació sobre l'ésser humà. Així mateix, la idea d'ésser humà, d'allò que som i que podem arribar a ser, ajudarà a resoldre els interrogants i dubtes que planteja el concepte de "raça".

Comencem pel nucli i la preocupació major. Hi ha raons de pes per a afirmar l'existència de races i, el que és més important, per a afirmar que l'ésser humà es pot jerarquitzar en categories racials qualitativament superiors o inferiors?

1) Tradicionalment l'anomenada "raciologia" és això el que afirmava. La raciologia era la "ciència" vinculada a la biologia i les ciències naturals que fa dos segles es dedicava a realitzar estudis comparatius entre grups humans anomenats "races". Dic que era una "ciència", ja que avui la comunitat científica ha rebutjat, desacreditat i arraconat completament tant el concepte de raça com l'estudi que l'avalava, és a dir, la *raciologia*. No hi ha, ara per ara, cap ciència amb aquest nom, raó per la qual ens resulta tan estranya aquesta paraula.

2) La primera nota curiosa en la raciologia o "l'estudi científic de les races" és l'absoluta disparitat de criteris a l'hora de definir el concepte de raça i d'establir els tipus de raça que hi ha. Carl von Linné va ser qui, en 1735, va crear la nomenclatura per a denominar l'espècie humana com *Homo sapiens*. Linné va distingir quatre tipus o grups d'*Homo sapiens*: els amerindis, els europeus, els asiàtics i els africans. A més de trets físics, cada grup es diferencia, tal com afirmava, per qualitats psicològiques: els amerindis es governaven per costums, els europeus per lleis, els asiàtics per opinions i els africans ni més ni menys que per capricis.

Poc després, el comte de Buffon va ser el primer a introduir el concepte de raça aplicat a l'ésser humà. Fins aleshores, el concepte de raça només s'havia usat per a classificar els animals domèstics (com per exemple els gossos o els gats). Buffon distingia com a novetat sis races humanes: la lapona, la mongola, la surasiàtica, l'europea, l'etiòpica i l'americana, tot i que defensava la unitat de l'espècie humana, ja que dos membres de diferents races es poden "encreuar" o tenir fills.

En fi, a partir del segle XIX i de la mà de la raciologia es va produir un autèntic desgavell en la classificació i el nombre de races, totes definides molt "objectivament i científicament": Th. Huxley en parlà de quatre races, E. Haeckel de dotze en un primer moment i de trenta-quatre després, P. Topinard de setze... G. Montandon (ja ben començat el segle XX) en distingia vint, J. Deniker en va observar vint-i-nou, i S. Cuelo en el 1963 parlava de només sis races (Font: Lalueza, 2001).

Les discrepàncies i ambigüitats no només afectaven el nombre de races, sinó els criteris per a definir-les. Uns destacaven alguns trets físics com el color de pell; altres, el color dels cabells, o l'estatura, o la forma dels pòmuls i el mentó; altres s'atrevien fins i tot amb els trets psicològics, i altres racionals barrejaven alguns trets físics amb alguns de psicològics, etc. Continuant amb aquestes classificacions tan poc consensuades i racionals, podríem igualment classificar els éssers humans per la forma de les orelles, o pel to de la veu, o per la longitud dels dits de la mà, o per... la capacitat per a irritar-se o enfadar-se o d'odiar els diferents. En aquests termes i si bé ho mirem, qualsevol criteri pot ser tan vàlid com l'altre.

3) Malgrat la confusió en la classificació i la definició de les races, el ben cert és que tradicionalment s'ha defensat directament o subtilment l'excel·lència o fins i tot la superioritat de la "raça blanca". I aquí tenim el problema de delimitar exactament el significat i l'abast d'aquesta raça (començant per la blancor de la pell). Amb molta freqüència s'ha identificat la raça blanca amb la raça "caucasiana" o "caucàsica". La idea de la superioritat dels blancs va començar, en l'àmbit de la raciologia, amb les teories de J. F. Blumenbach (1752-1840). Aquest metge va parlar de cinc races: la caucàsica, la mongòlica, l'etiòpica, l'americana i la malaia. La raça caucasiana incloïa les poblacions europees, les del nord d'Àfrica, l'Orient Mitjà i l'Índia. Blumenbach creia, de manera errònia i sense cap demostració, que l'origen de la "raça blanca" i dels europeus era la regió del Càucas, perquè va ser allà... on havia encallat l'arca de Noé! A més, els habitants d'aquella regió eren, segons Blumenbach, els individus més bells que existien. En resum, els europeus eren, per aquestes raons "contundents", el model excel·lent d'humanitat. Malgrat la bogeria d'aquests raonaments, encara fan servir el terme "caucàsic" els actuals defensors del racisme i de la superioritat de la raça blanca, sobretot la "raça europea".

4) Actualment, l'antropologia i la comunitat científica tenen molt clar que l'existència de diferents trets físics i culturals entre els humans respon a l'intent d'adaptació a ambients, climes i condicions de vida molt diferents. D'entrada, les diferents cultures i colors de pell són expressions de diversitat evolutiva, sense que això signifiqui superioritat o inferioritat. Els racistes del nostre temps encara creuen que els membres de raça caucàsica (¿?) són, per exemple, més intel·ligents per naturalesa que els membres d'altres races. I tracten de demostrar-ho amb estudis i estadístiques ad hoc, fets intencionalment per obtenir els resultats desitjats. Ens parlen de la mitjana de puntuació en CI (coeficient intel·lectual) de negres i blancs d'una comunitat (normalment nord-americana), on comparativament les puntuacions dels blancs són més altes que les dels negres. No diuen, però, en quines condicions educatives, laborals, culturals... han viscut uns i altres. Tenint en compte aquest factor educatiu, s'ha demostrat per activa i per passiva que a igualtat de condicions ambientals i d'estimulació cognitiva, les diferències estadístiques en CI entre diferents grups de població no només disminueixen sinó que desapareixen (Sternberg, Kaufman i Grigorenko, 2011; Gozávez, 2002).

5) Per als racistes, el fet que en la cultura occidental hi haja hagut un major desenvolupament tecnològic és motiu suficient per a afirmar la superioritat d'aquesta en relació amb altres cultures. Però en qualsevol cas, la superioritat tècnica no implica superioritat cultural ni superioritat moral, ni molt menys superioritat intel·lectual.

L'avanç en tecnologia pressuposa una manera d'entendre el món i la naturalesa molt especial: significa un intent, acumulatiu al llarg de generacions, de conèixer la natura, no tant pel coneixement mateix ni per la contemplació de la realitat, sinó pel control i l'ànima de dominació. Cal revisar si aquest modus vivendi, atesa la depredació ecològica i altres problemes afegits (sense anar més lluny, l'actual crisi climàtica), és el millor patró de "civilització" i el model social i econòmic per a imitar.

6) Parlant de civilització i de suposada superioritat moral: els occidentals no poden donar lliçons de respecte a altres pobles ni de convivència entre ells mateixos. Pel que fa a les guerres més mortíferes i brutals, a l'etnocentrisme que menysprea el diferent, als genocidis, les explotacions i les dominacions de tota mena... els membres de la "raça blanca" han estat autèntics mestres.

7) Actualment, per dotar de credibilitat científica els seus diagnòstics, els ideòlegs del racisme parlen d'una superioritat genètica de la "raça caucàsica". Res més lluny de la veritat. La genètica i el descobriment del genoma humà han desacreditat definitivament el racisme. La comunitat científica dona suport als equips d'investigació genètica seriosos (no moguts per interessos ni prejudicis ideològics racistes). En primer lloc, conclouen que la variabilitat genètica en l'espècie humana és mínima, comparada amb la d'altres espècies. En segon lloc, hi pot haver perfectament més variació genètica entre dos individus del mateix grup de població que entre dos humans de continents diferents. Així, els europeus resulten pràcticament indistingibles genèticament dels habitants de zones geogràfiques pròximes com el nord d'Àfrica o l'Orient Pròxim. Fent un seguiment de seqüències d'ADN al llarg de diferents continents, els científics conclouen amb rotunditat que una de les qualitats primordials de l'espècie humana és la seva barreja, el mestissatge i l'enorme mobilitat. Fins i tot hi ha llinatges mitocondrials (en seqüències d'ADN) que es poden trobar tant a Àsia com Europa. Tota l'espècie humana deriva d'un llinatge comú procedent de l'Àfrica. A partir d'aquí, les diferències morfològiques (estatura, color de la pell, complexió corporal...) són el resultat de l'adaptació a diferents entorns (Leakey i Lewin, 1999; Harris, 2011).

Malgrat tot, és possible trobar marcadors genètics que reflecteixen patrons de variació molecular estructurats geogràficament, fet aprofitat pels nous racistes per confirmar les seves teories. Aquests han considerat (ràpidament i precipitadament) que hi ha variants gèniques bones i dolentes, millors o pitjors... Ara bé, cap científic seriós és capaç d'usar qualificatius morals per a referir-se a les variants gèniques, ja que l'efecte d'aquestes sobre els individus depèn al cap i a la fi d'altres gens i de l'ambient. No obstant això, alguns genetistes (pseudocientífics) de caire racista han posat de manifest les diferències genètiques entre europeus blancs i afroamericans per explicar les malalties i els trastorns que pateixen aquests últims, sobretot la seua tendència a la hipertensió. Aquest fet els serveix de justificació per a afirmar que genèticament els afroamericans tenen una disposició genètica inferior o pitjor que la dels blancs. Ara bé, problemes d'hipertensió com aquest poden explicar-se si ens fixem en la dieta rica en sal que impera en les societats occidentals, dieta a la qual no s'han pogut adaptar les persones procedents de l'Àfrica en un temps històric menor. Podem trobar casos similars de poblacions que tenen predisposicions genètiques a desenvolupar trastorns quan es veuen sotmeses a condicions

ambientals molt diferents. Per exemple, per a la majoria dels adults asiàtics la llet és indigesta, al contrari que per als occidentals, que s'han criat en un entorn i una cultura làctia. Podem fer servir l'argument a la inversa: els colonitzadors britànics d' Austràlia tenien una tendència infinitament més gran a patir un càncer de pell que els nadius, ja que la pell dels britànics posseeix una escassa pigmentació protectora. Seria açò motiu per a afirmar la inferioritat dels britànics?

8) El racisme que d'una o altra manera exalta la superioritat de la "raça blanca" té el seu fonament, si ho mirem imparcialment i detingudament, en una simple ideologia de dominació, elaborada per exemple com a coartada del colonialisme. És al cap i a la fi una pretesa justificació moral (o més aviat immoral) per a subjugar o rebutjar els diferents, basada en raons pseudocientífiques i en arguments febles o del tot fal·laços. Una ideologia brutalment efectiva com a excusa per a explotar els recursos d'altres països i per a aprofitar la riquesa i la mà d'obra d'altres pobles.

Tornem a la pregunta inicial: Què és l'ésser humà? És la variació genètica un motiu per a dissoldre un concepte comú d'humanitat? Un racista respondria afirmativament. Però des d'un punt de vista ètic podem respondre a un racista de nova generació, preocupat per demostrar les diferències genètiques entre uns i altres pobles, més o menys açò: D'acord, hi ha diferències, i què? També hi ha diferències evidents entre tu i el teu veí, diferències d'estatura, potser d'intel·ligència, en la forma del nas o en el color dels cabells o el de la pell, diferències que transmetràs en part als teus fills. En efecte, hi ha diferències, però quines accions legitima el fet de ser diferents? És per això l'altre menys digne, o ho ets tu, que ets diferent als seus ulls? L'ètica parla de la igualtat en dignitat i en drets fonamentals de les persones, atribucions i qualitats que no depenen de cap dotació genètica ni de cap tret físic o mental, sinó d'un projecte d'humanitat compartida, històricament descobert, que es construeix amb la nostra voluntat mancomunada. Situar-nos en l'òrbita de la dignitat és una cosa valuosa des del punt de vista d'una intel·ligència desperta i sensible, una intel·ligència que tractem col·lectivament d'estimular mitjançant la bona educació i que no és res sense el teu reconeixement sincer.

Referències

Gozálvez, V. (2002). "Inteligencia multicultural". En J. Conill, *Glosario para una sociedad intercultural*. Bancaixa.

Harris, M. (2011). *Nuestra especie*. Alianza.

Lalueza, C. (2001). *Razas, racismo y diversidad*. Algar.

Leakey, R. E. i Lewin, R. (1999). *Nuestros orígenes. En busca de lo que nos hace humanos*. Crítica.

Sternberg, R. J., Kaufman, J. C. i Grigorenko, E. L. (2011). *Inteligencia aplicada*. TAU ediciones.